Çok erken Çok geç

Canan Tolon

***Çok erken* Çok geç**, otuz yedi yıl önce, 1989'da San Francisco Körfez Bölgesi'nde meydana gelen Loma Prieta depreminin ardından tasarladığım bir sergiye geri dönüyor. Bu, serginin yeniden kurulması olarak anlaşılmamalı; yapılmak istenen, aradan geçen yıllara ve dünyanın geçirdiği büyük dönüşümlere rağmen şaşırtıcı biçimde değişmeden kalan ve o serginin ortaya çıkmasına neden olan kaygılara yeniden bakma çabası.

Kaliforniya bir deprem bölgesi. San Francisco Körfez Bölgesi'nde on yıllardır yaşayan biri olarak, oradaki hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş görünen kolektif inkâr hâline yabancı değilim. Hepimiz bir başka büyük depremin kaçınılmaz olduğunu biliyoruz ve yine de sanki hiç olmayacakmış gibi yaşamaya devam ediyoruz. Her sarsıntı, hayatın olağan bir deneyimine dönüşüyor; ta ki o güven veren alışkanlığın altındaki zemin birdenbire kayıp gidene kadar.

Loma Prieta depremi öylesine şiddetliydi ki, saçılan yapı malzemeleri, ağaçlar ve bitki örtüsü birbiriyle hemhal düğümlere dönüşmüştü. Enkazın oluşturduğu tuhaf kompozisyonlar dikkat çekiciydi: canlı ve cansız malzemeler, her an dağılabilecekmiş gibi duran kırılgan düzenlemeler içinde bir araya gelmişti. Klasik natürmortlara garip bir biçimde benziyorlardı. Ancak bu kez üstün gelen doğaydı. İnsanın doğaya hükmettiği yanılsaması darmadağınık olmuştu.

Atılmış malzemeleri canlı doğal unsurlarla birlikte toplamaya ve en ufak bir hareketle yeniden yıkılabilecekmiş gibi, hassas dengeler içinde yerleştirmeye başladım. Bunları galerinin tertemiz duvarlarına yaslayarak, arka plan oluşturan şaselenmemiş, boyanmış tuvallerle birlikte sergiledim. Canlı malzemeler sergi boyunca büyümeye, bozulmaya ve dönüşmeye devam ettiler. Yerleştirme, sanki her şeyi yeniden yerle bir edecek ani bir sarsıntıyı, yeni bir altüst oluşu bekler gibiydi. Ama o sarsıntı hiç gelmedi.

Atılmış nesnelerin estetik olanaklarıyla ya da ne kadar süre varlıklarını sürdürecekleriyle pek ilgilenmiyordum. Benim için önemli olan, enkazın inşa ettiğimiz çevrenin ne kadar savunmasız olduğunu, doğal kaynaklara bağımlılığımızı ve insan faaliyetleriyle bizi ayakta tutan dünya arasındaki hassas dengeyi görünür kılma çabasıydı. Deprem, sıradan akışın içinde görünmez olan bu kırılganlığı birkaç saniye içinde görünür kılmıştı.

Bugün beni aynı kaygılara geri götüren şey, tekinsiz bir déjà vu duygusu. Genç kuşakların endişelerinde, bu işleri ilk yaptığım dönemde hissettiklerimin çoğunu görüyorum: geleceğe ilişkin belirsizliği, çevremizin kırılganlığına dair farkındalığı ve varlığımızı borçlu olduğumuz kaynakları tüketmeye devam ederken sergilediğimiz kayıtsızlık karşısındaki çaresizliği.

Ancak arada temel bir fark var. Ben onların yaşındayken, verilen zararı geri döndürmek ve bir tür dengeyi yeniden kurmak için hâlâ vakit olduğuna inanıyordum. Şimdi artık, bir zamanlar uzak bir olasılık gibi görünenler gündelik gerçekliğimizin parçaları. Bugün aynı kaygıları dile getiren gençler, onlar henüz söz sahibi olabilecek yaşta değilken alınmış kararların sonuçlarıyla karşı karşıyalar.

Herhangi depremin ani yıkıcı gücünden farklı olarak, bugün beni kaygılandıran yıkım çoğu zaman usulca, neredeyse fark edilmeden gerçekleşiyor. Önemsiz görünen küçük değişimlerin birikimiyle, aşina manzaraların zaman içinde dönüşmesiyle, bir zamanlar endişe verici bulduğumuz koşulların giderek normalleşmesiyle ilerliyor. Tek bir kopuş anı, her şeyi yerle bir eden ani bir sarsıntı yok. Yitip gidenlere alışıyoruz, o kadar.

Çok erken **Çok geç** sergisini biçimlendiren de zamana ilişkin bu değişen algı. İşler yeni, ancak atılmış malzemeleri toplayıp bir araya getirme eylemi artık alışılmadık değil. Bir zamanlar galeride merak uyandıran bir görüntü, bugün tanıdık hâle geldi; tıpkı çevresel yıkımın kanıtlarının galeri duvarlarının dışında da artık herkesçe bilinir olması gibi. Bu malzemelere yeni bir şey sundukları için değil, otuz yedi yıl önce ortaya attıkları sorular hâlâ yanıtsız kaldığı için dönüyorum. Beni asıl huzursuz eden de tedirgin edici bu aşinalık.

Bir yığın atılmış malzemede yeni bir şey yok. Bugün farklı olan, böyle yığınların oluşması için artık bir felakete gerek kalmaması. Yaşadığımız coğrafyalar yavaş yavaş süren bozulmanın izlerini taşırken, kentlerimiz de terk edilmiş yapılardan derme çatma barınaklara kadar başka türden güvencesiz varoluşlara sahne oluyor. Bu koşullar öylesine tanıdık hâle geldi ki onları sıradan manzaranın bir parçası olarak kabullenme tehlikesiyle karşı karşıyayız.

1990 yılında, İstanbul'da Maçka Sanat Galerisi'nde bu ilk işleri sergilediğimde, beni davet eden Rabia Çapa, ziyaretçilerin bu natürmortlar karşısındaki şaşkınlığını fark etmişti. "Biraz erken," demişti. O zamanlar erken bulunmuş, bugünse sıradan karşılanma tehlikesi taşıyan aynı kaygılara geri dönerken, bu sözleri yeniden hatırlıyorum.

O zaman merak uyandıran, bugün kanıta dönüştü. Erken görünen artık gecikmiş durumda. Tehlike artık kanıtları görememiz değil, onlarla yaşamayı öğrenmiş olmamız.

Canan Tolon (d. 1955, İstanbul), İstanbul Fransız Lisesi'nde edebiyat ve felsefe eğitimi aldı. 1976'da Edinburgh Napier Üniversitesi ve Fachhochschule Trier'de tasarım; ardından Londra'da A.A. Middlesex Üniversitesi'nde iç mimarlık eğitimi gördü. 1983'te Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de mimarlık yüksek lisansını tamamladı. Seçili kişisel sergileri arasında *Çok erken* Çok geç, Dirimart Londra, Londra (2026); *Nakarat*, Dirimart Pera, İstanbul (2025); *Havadan Sudan*, Dirimart Dolapdere, İstanbul (2023); Tunnel Vision, Dirimart Pera, İstanbul (2022); *Limbo*, Cocoon by CIF, Fişekhane, İstanbul (2022); *Sen Söyle*, İstanbul Modern, İstanbul (2019); *Where where we*, Anglim Gilbert Gallery, San Francisco (2018); *I will not say I told you so*, Von Lintel Gallery, Los Angeles (2017); *Ağır*, Galeri Nev, İstanbul (2015); *LIKE*, Von Lintel Gallery, Los Angeles (2014); *Sidesteps*, Parasol Unit, Foundation for Contemporary Art, Londra (2014) ve *Then, and Then*, Gallery Paule Anglim, San Francisco (2012) yer alıyor. Katıldığı seçili karma sergiler arasında *Yüzen Adalar*, İstanbul Modern, İstanbul (2023); *Tedbir*, ARTER, İstanbul (2021); *Anı ve Süreklilik: Hüma Kabakçı Koleksiyonu'ndan Bir Seçki*, Pera Müzesi, İstanbul (2016); *Yok Olmadan*, İstanbul Modern, İstanbul (2016); *Poetry and Exile from the permanent collection*, British Museum, Londra (2014); *Zwölf im Zwölfen*, Tanas, Berlin (2012); *Confessions of Dangerous Minds*, Saatchi Gallery, Londra (2011); *Istanbul Next Wave*, Matin Gropius Bau, Berlin (2009); *Modern ve Ötesi, Santrallstanbul*, İstanbul (2007) ve *2. Yaya Sergileri*, Karaköy, İstanbul (2005) bulunuyor. Eserleri British Museum (Londra), ARTER (İstanbul) ve İstanbul Modern (İstanbul) gibi önemli koleksiyonlarda yer alan Canan Tolon, yaşamını ve çalışmalarını İstanbul ve San Francisco'da sürdürüyor.